

KLAGANDE
Fastighetsägarna Stockholm

Ombud:
Tore Ljungkvist
Fastighetsägarna Stockholm
Box 12871
112 98 Stockholm

MOTPART
Stockholms kommun
105 35 Stockholm

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE
Länsrättens i Stockholms län dom den 29 november 2004 i mål nr
22883-03, se bilaga

SAKEN
Laglighetsprövning enligt kommunallagen (1991:900)

Fastighetsägarna Stockholm (föreningen) yrkar att kammarrätten, med undanröjande av länsrättens dom, upphäver kommunfullmäktiges i Stockholms kommun beslut den 17 november 2003 om ny renhållningsordning för Stockholm. För det fall kammarrätten bifaller föreningens yrkande att undanröja renhållningsordningen yrkar föreningen att kammarrätten förordnar om verkställighetsförbud för tiden intill dess att lagakraftäggande dom föreligger.

Stockholms kommun bestrider bifall till överklagandet.

Föreningen anför bl.a. följande till stöd för sin talan. Det saknas stöd i gällande lagstiftning för det aktuella beslutet om ny renhållningsordning och för att med stöd av miljöbalkens bestämmelser ta utrymmen i befintliga hus i anspråk för soprum över huvud taget. Därjämte strider

STOCKHOLMS STAD Kommunstyrelsen KF/KS Kansli	
Ink.	2005-06-21
Dnr:	303-1630/2003
Till:	R. VII, kopierat

atlen

kommunfullmäktiges beslut mot skyddet för äganderätten i 2 kap. 18 § regeringsformen. Kommunen har därför överskridit sina befogenheter och fattat ett beslut som strider mot lag eller författning.

13 § renhållningsordningen är avsedd att ge fastighetsägare ett nytt längre gående ansvar för de sopor som skapas av de boende. De nya fraktionerna skall sorteras upp i gemensamma anläggningar på varje fastighet. Avsikten är helt enkelt att fastighetsägaren skall skapa nya utrymmen och utrusta dem för avancerad sopsortering. Föreningen undrar hur kommunen menar att fastighetsägaren skall lösa frågan när all mark på fastigheten är bebyggd, vilket ofta är fallet i Stockholms innerstad. Trots att detta är en mycket vanlig situation är den av allt att döma oförutsedd i renhållningsordningen. Alternativt är meningen med den otydliga skrivningen att dölja längre gående avsikter med krav på ombyggnad av befintliga utrymmen. Föreningen vill understryka att även i det fall att fastighetsägaren skulle tvingas placera en container på gatumark eller annan mark, så innebär det en ny skyldighet för fastighetsägaren. Det finns också en generell risk med tänjbara bestämmelser. Sådana bestämmelser kan med växlande politiska majoriteter utnyttjas på olika sätt som är svåra att förutse. Det leder till rättsosäkerhet för medborgarna och minskar förtroendet för kommunen.

Fastighetsägares skyldighet att inrätta soprum, och i nyare fastigheter även grovsoprum, innebär givetvis inte att fastighetsägare tar över ansvaret för soporna. Ansvaret för soporna är kommunens efter det att hushållen gjort sig av med dem. Den offentligrättsliga regleringen utgår från detta förhållande. Länsrätten tar inte ställning till vem som har ansvaret för hushållssopor, utan anser att det är en civilrättslig fråga som saknar betydelse för målet. Enligt föreningens inställning kan emellertid det offentligrättsliga ansvaret inte ses fristående från civilrättsliga förutsättningar och möjligheter. Det är en uppgift för riksdagen att genom lag avgöra hur ansvaret för hantering av hushållsavfall skall fördelas. Kommunens rätt till normgivning med stöd av miljöbalken och avfalls-

förordningen (2001:1063) är inte tillräcklig för att flytta ansvaret för hushållssopor från hushållen till fastighetsägarna.

Den nya renhållningsordningen är grunden för kommunens handläggning av sophanteringsärenden. Det betyder att den kommer att användas av flera olika förvaltningar och alltså kommer att tillämpas av många olika tjänstemän. De påtalade oklarheterna i 12 § renhållningsordningen leder till osäkerhet om konsekvenserna. Vilken del av fastigheten som behöver tas i anspråk enligt 12-17 §§ renhållningsordningen beror på husets utformning. När hela fastigheten är bebyggd uppstår stora problem. Med hänsyn till de krav på tillgänglighet som skall tillgodoses och till kraven på god arbetsmiljö enligt Arbetsmiljöverkets föreskrifter för dem som hämtar soporna, är det fråga om utrymmen i entréplanet. Det är attraktiva utrymmen som kan hyras ut till både bostäder och lokaler. En grov uppskattning av vad som krävs innebär att en attraktiv yta på ca 20 kvadratmeter måste avsättas. Investeringskostnaden varierar mycket, men är betydande. Man måste räkna med att enbart fastighetsägarna av flerbostadshus i Stockholms innerstad tvingas betala miljardbelopp för att uppfylla de nya kraven. Redan genom själva beslutet att införa den nya renhållningsordningen har fastigheter som är svåra att anpassa till fastighetsnära källsortering drabbats av en värdeminskning.

I den andra huvudfrågan i målet, om bestämmelserna i renhållningsordningen strider mot regeringsformen, verkar det som om länsrätten delar föreningens uppfattning att innehållet i 12 § renhållningsordningen är en sådan rådighetsinskränkning som måste ställas mot skyddet för äganderätten i 2 kap. 18 § regeringsformen. Vid denna bedömning aktualiseras också artikel 1 i Europakonventionens första tilläggsprotokoll samt Europadomstolens praxis. Föreningen anser att renhållningsordningens rådighetsinskränkning, med sådana stora ekonomiska konsekvenser, är för långtgående för att vägas upp av små osäkra miljövinster genom fastighetsnära källsortering. Länsrättens intresseavvägning mellan skyddet för äganderätten och intresset av en god miljö är inte tillräcklig.

Fråga uppkommer om det verkligen inte finns alternativa lösningar som innebär att enskilda fastighetsägares rådighet över sin egendom inte behöver begränsas. Föreningen hävdar att sådana lösningar finns och att dessa tillgodoser andra viktiga intressen, t.ex. arbetsmiljön för sophämtare, på ett bättre sätt än fastighetsnära källsortering. Ett exempel är att man sorterar i ett senare skede och ett annat exempel skulle kunna vara att större utrymmen som är gemensamma för flera fastigheter skapas för fastighetsnära källsortering.

En kommunal renhållningsordning kan inte ersätta det lagstöd som erfordras för en grundlagsenlig rådighetsinskränkning. Till detta kan läggas att regler om utökad sorteringsskyldighet är av så allmängiltig karaktär med långtgående effekter att de, om de skall införas, bör gälla i hela riket och inte i enstaka kommuner. Lokaliseringsprincipen i 2 kap. 1 § kommunallagen är tillämplig i detta fall.

Stockholms kommun, som delar länsrättens bedömning, åberopar vad som anförts och getts in i länsrätten samt tillägger bl.a. följande. Kommunen har, genom kommunfullmäktige, antagit renhållningsordningen med erforderligt stöd i lag och förordning. Eftersom renhållningsordningen har antagits av kommunfullmäktige har kommunen inte överskridit sina befogenheter. Härvidlag framhålls särskilt miljöbalkens övergripande syfte. Enligt 1 kap. 1 § miljöbalken är det övergripande målet att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö.

12 § renhållningsordningen kan inte tolkas på det sätt som föreningen gör gällande. Den kan inte tolkas på så sätt att den innebär att det införs krav på ombyggnation av utrymme i byggnad i strid med plan- och bygglagen (1987:10). Föreningens invändningar rörande ingrepp i äganderätten saknar därmed relevans för bedömningen i målet. Bestämmelsen anger i stället att varje fastighetsägare och nyttjanderättshavare skall skapa möjlighet för sortering av avfallsslag enligt 13-17 §§. Det anges vidare att

det utsorterade avfallet skall transporteras bort från fastigheten så ofta att olägenhet för människors hälsa och miljön inte uppkommer. Beroende på hur förhållandena ser ut i det enskilda fallet kan möjlighet för sortering av nämnda avfallsslag skapas på olika sätt.

Renhållningsordningen innebär en offentligrättslig reglering av fastighetsinnehavares och nyttjanderättshavares ansvar för tillhandahållandet av hushållsavfall för att kommunen skall kunna fullgöra sin bortforslings-skyldighet inom kommunens område. I förarbetena till 1979 års renhållningslag anges att fastighetsinnehavaren är skyldig att överlämna avfallet till kommunen för bortforsling och att en kommun genom en renhållningsordning kan ge föreskrifter om hur bortforslingsverksamheten skall vara anordnad. Föreningens invändningar synes emellertid bygga på ett civilrättsligt resonemang om ansvarsfördelningen mellan flerbostadsfastighetsägare och lägenhetsinnehavare och saknar därmed relevans för bedömningen i detta mål. Det saknas vidare stöd för att anse att fastighetsinnehavares offentligrättsliga ansvar för hushållsavfall som uppkommer inom fastigheten har upphört. Rättsfallet RÅ 1986 ref. 176, som föreningen har åberopat, saknar relevans i detta mål. De av föreningen åberopade utlåtandena av professor Wiweka Warnling-Nerep och professor Anders Victorin motsäger inte kommunens tolkning av de ifrågasatta bestämmelserna i renhållningsordningen och ger inte stöd för föreningens tolkning. Sammantaget har föreningen inte visat att beslutet strider mot kommunallagen på det sätt som föreningen anför.

DOMSKÄL

Föreningen har gjort gällande att Stockholms kommun har överskridit sina befogenheter i och med antagandet av en ny renhållningsordning för kommunen. Det har vidare anförts att beslutet, såvitt avser 12-17 §§ renhållningsordningen, saknar stöd i såväl miljöbalken som plan- och bygglagen. Därutöver har föreningen anförts att beslutet strider mot skyddet för äganderätten i regeringsformen.

Vad först avser frågan om Stockholms kommun har överskridit sina befogenheter genom att anta den nya renhållningsordningen konstaterar kammarrätten att det av 15 kap. 11 § miljöbalken framgår att det i varje kommun skall finnas en renhållningsordning. Den skall innehålla de föreskrifter om hantering av avfall som gäller för kommunen. Om renhållningsordningar med stöd av regeringens bemyndigande skall beslutas av kommunerna, skall de enligt 15 kap. 12 § miljöbalken antas av kommunfullmäktige. Genom att kommunfullmäktige i Stockholms kommun har antagit den aktuella renhållningsordningen med stöd av regeringens bemyndiganden i 14 och 17 §§ avfallsförordningen finner kammarrätten att kommunen inte genom detta beslut har överskridit sina befogenheter.

Vad härefter avser frågan om kommunfullmäktiges beslut, såvitt avser 12-17 §§ renhållningsordningen, till sitt innehåll saknar stöd i miljöbalken och plan- och bygglagen gör kammarrätten följande bedömning. I 15 kap. 9 § miljöbalken medges regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare föreskrifter om hanteringen av avfall. Regeringen får överlåta åt kommunerna att meddela sådana föreskrifter. Av 15 kap. 19 § miljöbalken framgår att, om det behövs av återanvändnings- eller återvinningsskäl eller andra hälso- eller miljöskäl, regeringen får meddela föreskrifter som innebär att ett visst slag av avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall samt meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för ändamålet. Regeringen får överlåta åt kommunerna att meddela även sådana föreskrifter. Genom 14 och 17 §§ avfallsförordningen har regeringen bemyndigat kommunerna att meddela sådana föreskrifter som avses i 15 kap. 9 och 19 §§ miljöbalken.

Enligt 12 § renhållningsordningen skall varje fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare skapa möjlighet för sortering av avfallsslag enligt 13-17 §§. Det utsorterade avfallet skall transporteras bort från fastigheten så ofta att olägenhet för människors hälsa eller miljön inte uppkommer. I

13-17 §§ anges avfallsslagen som grovavfall, farligt avfall, elektriska och elektroniska produkter, kasserade kylskåp och frysar samt batterier. Vidare anges i paragraferna närmare vad fastighetsinnehavarens eller nyttjanderättshavarens skyldighet innebär. I 13 § anges bl.a. att grovavfallet skall lämnas till av fastighetsinnehavaren anvisad plats inom fastigheten.

Enligt kammarrättens mening måste nu återgivna bestämmelser anses ligga inom ramen för miljöbalkens och avfallsförordningens bemyndiganden. Renhållningsordningens krav på att fastighetsinnehavare skapar möjlighet för boende att sortera uppräknade avfallsslag och att grovavfall skall kunna lämnas till anvisade platser inom fastigheterna kan rimligen uppfyllas på olika sätt. Bestämmelserna är visserligen i vissa delar något otydligt utformade men skall, med hänsyn till vad kommunen har anfört, inte ges den vidsträckta tolkningen att de innebär ett åläggande för ägare av flerfamiljshus att avsätta och utrusta utrymmen för sopsortering inom fastigheterna.

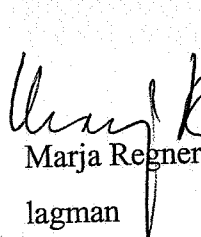
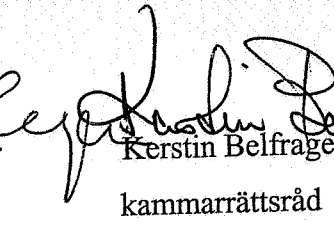
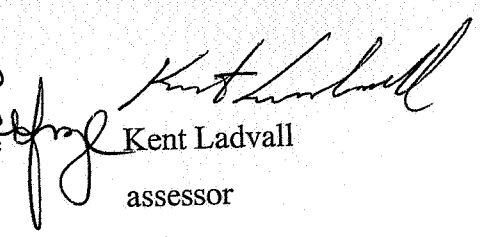
Vidare konstaterar kammarrätten att kommunerna genom de återgivna bemyndigandena har getts rätt att meddela bindande föreskrifter som har karaktären av normer för hanteringen av avfall. Det finns ingen begränsning i bemyndigandena med innebörden att föreskrifterna inte får omfatta även fastighetsinnehavare. Således strider Stockholms kommuns renhållningsordning inte mot miljöbalken. Den strider inte heller mot plan- och bygglagen.

Då renhållningsordningen som anförts inte innebär något åläggande för fastighetsinnehavarna att avsätta och utrusta utrymmen för sopsortering inom fastigheterna kan 12-17 §§ renhållningsordningen inte heller anses strida mot skyddet för äganderätten i 2 kap. 18 § regeringsformen.

DOMSLUT

Kammarrätten avslår överklagandet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR (formulär 1) se bilaga.

		
Marja Regner	Kerstin Belfrage	Kent Ladvall
lagman	kammarrättsråd	assessor
		referent

I kammarrättens avgörande har även deltagit de särskilda ledamöterna
Sture Johansson och Paul Nilsson.

LÄNSRÄTTEN I
STOCKHOLMS LÄN
Rotel 222

DOM
2004-11-29
Meddelad i
Stockholm

Mål nr
22883-03

KLAGANDE

Fastighetsägarna Stockholm

802000-8580

Ombud: Tore Ljungkvist
Fastighetsägarna Stockholm
Box 12 871
112 98 STOCKHOLM

MOTPART

Stockholms stad
105 35 STOCKHOLM

ÖVERKLAGAT BESLUT

Kommunfullmäktiges i Stockholms stad beslut den 17 november 2003

SAKEN

Laglighetsprövning enligt kommunallagen (1991:900)

BAKGRUND, YRKANDE M.M.

Kommunfullmäktige i Stockholms stad beslutade den 17 november 2003 att anta ett förslag till en ny renhållningsordning med avfallsplan 2002-2005 för Stockholms kommun.

Fastighetsägarna Stockholm (nedan kallad föreningen) överklagar kommunfullmäktiges beslut och yrkar att länsrätten upphäver detsamma. Till stöd för sin talan anför den bl.a. följande. I den nu överklagade renhållningsordningen stadgas i § 12 bl.a. att varje fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare skall skapa möjlighet för sortering av avfallsslag enligt 13 – 17 §§. Med uttrycket fastighetsinnehavare avses fastighetsägare. I 13 – 17 §§ anges avfallsslagen som grovavfall, farligt avfall, elektriska och elektroniska produkter, kasserade kylskåp och frysar samt batterier. I de angivna paragraferna beskrivs närmare vad fastighetsinnehavarens skyldighet innebär. Som exempel kan nämnas att det i 13 § anges att grovavfallet skall lämnas till en av fastighetsinnehavaren anvisad plats inom fastigheten. Uttrycket

Dok.Id 383242

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 17106	Krukmakargatan 19	08-720 90 00	08-720 93 00	måndag – fredag
104 62 Stockholm		E-post: lansrattenistockholm@dom.se		09:00 - 12:00
				12:00 - 15:00

”skapa möjlighet för sortering” innebär att kommunen ålägger alla ägare av flerfamiljshus, både hyreshus och bostadsrätthus, att avsätta utrymmen för den nu bestämda långtgående sopsorteringen och utrusta dessa utrymmen för sophantering. Det saknas stöd i såväl miljöbalken som i plan- och bygglagen för detta kommunala beslut och för att ta utrymmen i befintliga hus i anspråk för soprum över huvudtaget. Beslutet strider även mot skyddet för äganderätten i regeringsformen. Kommunen har därför överskridit sina befogenheter och fattat ett beslut som strider mot lag eller författning. Den av kommunen nu antagna renhållningsordningen innebär krav på ägare av flerfamiljshus som saknar stöd i lag och strider mot grundlagen. Kommunen har det övergripande ansvaret för avfallshanteringen, även hushållsavfallet. Undantaget är det hushållsavfall som omfattas av producentansvaret. Det primära ansvaret för hushållsavfall har det hushåll som producerat avfallet. Ägare av flerfamiljshus har inget ansvar för det avfall som produceras av hushållen i husen. Varken i miljöbalken eller i lagar som reglerar förhållandet mellan fastighetsägare och de boende i flerbostadshus finns sådana skyldigheter intagna. Fastighetsägarna har ett ansvar för det avfall som själva fastigheten producerar, såsom söndriga glödlampor från gemensamma utrymmen, målarburkar efter underhåll i huset och byggavfall m.m. Men de har ingen skyldighet att hantera, sortera, förvara eller transportera bort hushållsavfall, om de inte i avtal tagit på sig en sådan. Det förhållandet att många fastighetsägare som en serviceåtgärd utan särskilt avtal befattar sig med hushållsavfall, t.ex. genom att se till så att grovsoporna hämtas av en entreprenör, förändrar inte den grundläggande ansvarsuppdelningen. Ägare av flerfamiljshus har, om det inte är mycket gamla hus, i allmänhet ålagts att utrusta husen med ett soprum i samband med att huset byggdes eller byggdes om på ett genomgripande sätt. Genom nyare bestämmelser har kraven på utformning och utrustning av soprummen skärpts. Det innebär att fastighetsägaren i dag vid nyproduktion och vid mer genomgripande ombyggnader måste inrätta även grovsoprum. Reglerna om hur soputrymmen skall utformas är dock inte retroaktiva för annat ändamål än behovet av att tillgodose arbetsmiljöskyddet för dem som hämtar soporna och i sådana fall är möjligheten att ställa krav på ombyggnad begränsad till vad som skäligen kan krävas. Fastighetsägare med äldre hus kan inte tvingas bygga om husen för att tillgodose kraven. Det finns alltså inget lagstöd för att tvinga fram ombyggnader av soprum för att tillgodose krav på sortering. Fastighetsägarna med flerfamiljshus, både hyreshus och bostadsrätthus, måste för att följa renhållningsordningen 12 § i flertalet fall utvidga det befintliga soputrymmet eller skapa ett nytt utrymme. Grundlagsskyddet för äganderätten innebär att

man skall väga det allmänna intresset att ta i anspråk en del av ett hus mot ägarens intresse av att ha det kvar. Det får alltså inte finnas rimliga alternativa lösningar till sopsortering i varje flerfamiljshus. I detta fall finns det alternativa lösningar, men detta har inte utretts tillräckligt. Det bestrids alltså att det kommunala intresset av att ta utrymmena i anspråk är angeläget i regeringsformens mening. En bedömning av de ekonomiska effekterna för kommunen borde funnits med i ärendet i kommunfullmäktige.

Stockholms stad bestrider föreningens yrkande och anför bl.a. följande. Inledningsvis kan konstateras att den nu överklagade renhållningsordningen skall kompletteras med anvisningar som närmare kommer att klargöra vad som är avsikten med skrivningarna i renhållningsordningen. "Inom fastigheten" anger inte skyldighet att ta befintliga utrymmen i byggnaden i anspråk. Inom fastigheten behöver inte vara i byggnaden utan kan vara på mark i anslutning till byggnaden – inom fastigheten – där exempelvis en container kan ställas upp (tillfälligt). Fastighetsinnehavaren har ansvar för att hushållen kan lämna sitt avfall på sätt som innebär att en kommun kan fullgöra sin bortforslingsskyldighet. Utebliven sophämtning från hushållen torde innebära olägenheter för de boende. Även om fastighetsinnehavarens ansvar inte kommer till direkt uttryck i lagstiftningen framgår detta av bl.a. fastighetsägarens ansvar för att hindra uppkomsten av eller undanröja olägenheter för människors hälsa. Vidare utgår annan lagstiftning från att fastighetsägaren normalt är skyldig att se till att sophämtningen fungerar på ett tillfredsställande sätt, t.ex. bostadsförvaltningslagen. Krav på ombyggnation av utrymme i byggnad kräver stöd i plan- och bygglagen och kan inte regleras i renhållningsordningen. I 12 § i den nu överklagade renhållningsordningen anges bl.a. att fastighetsinnehavaren skall skapa förutsättningar för hushållen att sortera ut avfallsslag enligt 13 – 17 §§. Att föreskriva en sådan utsortering har skett med direkt stöd av 17 § avfallsförordningen. För att staden skall kunna fullgöra sin bortforslingsskyldighet från fastigheten med det utsorterade avfallet måste fastighetsägarna anvisa plats varifrån det utsorterade avfallet kan hämtas. Anvisningen av t.ex. grovavfall kan ske vid ett par tillfällen per år och då till exempelvis en tillfälligt uppställd container eller dylikt. Föreningen har således dragit alltför långtgående slutsatser av den beslutade renhållningsordningen. Som framgår av 12 § renhållningsordningen skall bortforsling ske så att inte olägenheter för människors hälsa eller miljön uppkommer. Att hämtning inte torde behöva ske i samma omfattning för de avfallsslag som anges i 13 – 17 §§ som för "vanligt" hushållsavfall (sopor, köksavfall) är naturligt. Det är dock

omöjligt att i föreskrifter ange tidsintervall som passar alla. Fastighetsinnehavarna har ett ansvar för att hushållen kan lämna sitt avfall så att olägenheter inte uppstår inom fastigheten. Staden har använt sig av sin möjlighet att såsom anges i 14 § avfallsförordningen meddela närmare föreskrifter om hantering av hushållsavfall samt 17 § avfallsförordningen föreskriva att vissa avfallsslag skall hållas skilt från övrigt avfall. Fastighetsinnehavare är inte undantagna från skyldigheten att uppfylla dessa bestämmelser och har ålagts skyldigheter att skapa möjlighet härför. Miljöbalken – och tidigare renhållningslagen – får anses utgå från att fastighetsinnehavaren ansvarar för uppkommet avfall på fastigheten. Av miljöbalken framgår att de hänsyn som skall tas vid utarbetande av renhållningsordningen och samråd inför renhållningens antagande anger fastighetsinnehavaren som den som kan ha väsentligt intresse i saken. Vidare framgår att en kommun är skyldig att i vissa fall, utöver vad som anges i renhållningsordningen, transportera bort hushållsavfall om fastighetsinnehavaren begär det. Någon motsvarande bestämmelse finns inte för hyresgäster/bostadsrättsinnehavare. Den beslutade renhållningsordningen innebär således inte att staden har överskridit sin befogenhet eller att beslutet på annat sätt är olagligt.

I skrivelse av den 4 mars 2004 anför **föreningen** bl.a. följande. Tidigare renhållningsordningar för Stockholm har inte någon motsvarighet till bestämmelsen i 12 §. Enligt ordalydelsen skall fastighetsägare "skapa möjlighet för sortering" av vissa avfallsslag. Uttryckssättet tillkom sedan ett tidigare förslag till kommunfullmäktige återremitterats till renhållningsnämnden i september 2003 efter hård kritik. I det tidigare förslaget var skrivningen i 12 § "Varje fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare skall sortera ut de avfallsslag som anges i 13 – 17 §§ samt sådana avfallsslag som anges i bilaga 1 till dessa föreskrifter. Här skall anmärkas att kommunen med uttrycket nyttjanderättshavare syftar på tomträttshavare eller möjligen arrendator. Förslaget antogs inte, bl.a. efter kritik av föreningen. Efter återremissen arbetades den senare antagna skrivningen fram. Något samråd med föreningen förekom därvid inte och såvitt bekant inte heller med någon annan fastighetsägare. När det nya förslaget lades fram sade föredragande borgarrådet i ett särskilt uttalande följande. "I avfallsplanens åtgärdsdel anges att renhållningsnämnden skall utveckla en policy för fastighetsnära källsortering. Jag vill påpeka att majoriteten har högre ambitioner än så. Framöver skall vi satsa på att utveckla det arbete som påbörjats inom detta område." Miljöförvaltningen har således långtgående ambitioner för källsortering i fastigheterna. 12 § renhållningsordningen måste

tolkas mot bakgrund av vad kommunens företrädare föreslagit och uttalat. Fastigheterna i Stockholms innerstad är i allmänhet helt bebyggda och i vart fall aldrig oanvända. Gatumark torde inte kunna användas. Det betyder i praktiken att yta för nya soprum och investering i byggande av dylika blir nödvändigt. Fastighetsägare har inte någon skyldighet att ställa upp containrar för att tillgodose kommunens eller annans önskemål om avfallssortering. 17 § avfallsförordningen ger kommunen möjlighet att föreskriva sorteringsskyldighet i olika fraktioner samt föreskrifter av olika slag som behövs för återvinning m.m. Kommunen får däremot inte föreskriva att fastighetsägare skall ta hand om andras avfall, d.v.s. hyresgästers och bostadsrättshavares avfall. Något bemyndigande att utfärda nya åligganden för fastighetsägare (fastighetsinnehavare) finns inte. Genom renhållningsordningen försöker kommunen pådyla fastighetsägare en skyldighet som de inte har och kommunen vill dessutom inte betala för det. Fastighetsägare har inte ett ansvar för att hushållen kan lämna sitt avfall på sätt som innebär att en kommun kan fullgöra sin bortforslingsskyldighet. Sådan skyldighet kan förvisso följa av bestämmelser i bygglov för ett enskilt nybyggt eller genomgripande ombyggt hus. Men något generellt giltigt lagstöd för att ålägga fastighetsägare att ta hand om hyresgästers eller bostadsrättshavares sopor finns inte. Miljöbalken ålägger inte fastighetsägare någon skyldighet att skapa möjlighet för sortering i de nu ifrågavarande fraktionerna. Med ökad sopsortering i fastigheterna följer dessutom ökade risker för de boende. Bostadsförvaltningslagen innebär att fastighetsägare som missköter sin fastighet kan tvingas till tvångsförvaltning. Lagen är inte avsedd att ställa upp miniminivåer för hur fastigheter skall vara utrustade. Lagen kan därför inte åberopas som stöd för nya krav på att möjliggöra sopsortering för hyresgäster. Miniminivåer för hur hyresbostäder skall vara utrustade finns i hyreslagen. Det ställs inga som helst krav på att det skall finnas gemensamma utrymmen för sophantering och inte heller att fastighetsägare har ett ansvar för att ta hand om hyresgästernas sopor.

Föreningen har inkommit med ett rättsutlåtande av professor Wiweka Warnling-Nerep, professor i offentlig rätt, och ett rättsutlåtande av professor Anders Victorin, professor i civilrätt.

Professor Wiweka Warnling-Nerep har i rättsutlåtande den 28 februari 2004 anfört bl.a. följande. Innehållet i 12 § renhållningsordningen för Stockholm har inte fått en utformning som uppfyller de krav som kan ställas i beaktande av regeringsformen 2:18 kompletterat av Europakonventionen. En väl fungerande avfallshantering får visserligen anses utgöra ett "ange-

läget allmänt intresse", men enskilda fastighetsägare måste kunna ställa större krav på förutsebarhet än vad sagda – diffust formulerade – stadgande ger uttryck för, liksom kunna kräva att vad som åläggs dem relateras till en avvägning enligt proportionalitetsprincipen. Av de handlingar som föregått kommunens beslut om att anta renhållningsordningen, liksom inläggor till länsrätten, framgår, att kommunen vill åstadkomma en "fastighetsnära källsortering", i realiteten innebärande att ansvaret för sortering läggs på varje fastighet, och därmed ytterst på fastighetsägaren. Härvid har bl.a. åberopats att fastighetsägarna redan skulle ha ett ansvar enligt miljöbalken 9 kap. 9 § för att förhindra och undanröja olägenheter. Ur detta stadgande kan emellertid svårligen hämtas något stöd för ett ansvar för avfallssortering. Det torde närmast vara en uppgift för riksdagen att genom lag avgöra hur ansvaret för hanteringen av hushållsavfall skall fördelas och närmare utformas, om än med möjlighet till delegation och subdelegation av normgivningsmakt. Vid utformningen av en sådan lagstiftning får förutsättas att erforderliga proportionalitetsavvägningar görs och även att lagstiftningen får ett sådant innehåll att kravet på "tydlig lag" enligt Europakonventionen uppfylls. Vår nuvarande ordning, där kommunerna delar ett ansvar för hushållsavfall med producenterna, etablerat genom olika lagar och förordningar, kan inte ändras genom en kommuns normgivning med stöd av befintliga bemyndiganderegler i miljöbalken och anslutande förordning. En utökad sortering av hushållsavfall torde förutsätta att många olika hänsyn tas, t.ex. till miljöeffekterna ur ett större perspektiv, transportfrågor och arbetsmiljömässiga hänsyn, utformningen av nybyggnad och eventuell uppställning av containrar, ekonomiska överväganden etc. Stockholms kommuns beslut kan alltså kritiseras såväl med hänsyn till egendomsskyddet som till övrig lagstiftning inom området. Sätillvida kan beslutet uppfattas som lagstridigt och kommunen har tillika överskridit föreliggande befogenheter i miljöbalken och 17 § avfallsförordningen att meddela föreskrifter i ämnet. Att kommunallagen 10 kap. 8 § p. 3 främst tar sikte på sådana situationer där principen för kompetensfördelning mellan kommunfullmäktige och nämnderna inte har respekterats, hindrar inte att grunden kan komma att nyttjas vid andra former av kompetensöverskridanden, vilket i detta fall flyter samman med besvärsgunden i 10 kap. 8 § p. 4.

Professor Anders Victorin har i rättsutlåtande den 10 mars 2004 anfört bl.a. följande. Kommunen får själv bära hela ansvaret för att källsortering sker genom att på gatumark eller annat lämpligt utrymme ställa upp sopsorteringsstationer. Något åläggande mot fastighetsäga-

ren kan inte göras. Den fråga som följer ur detta är om fastighetsägaren, när så är möjligt, är skyldig att ställa mark till förfogande för uppställning av anordningar för källsortering. Såvitt man kan förstå är något sådant ett ingrepp i egendomsskyddet, för vilket lagstöd krävs. Fastighetsägarens ansvar i samband med sophantering är i allt väsentligt oreglerad. Under sådana omständigheter kan han knappast i något avseende åläggas ett vidsträcktare ansvar än vad som gäller i dag. Kommunen har för närvarande inte rätt att kräva att fastighetsägaren tar på sig ansvaret för sopsortering vare sig genom att ordna ett utrymme inomhus eller att han bereder plats för kärl på plats inom fastigheten.

Stockholms stad anför den 22 september 2004 bl.a. följande. Staden bestrider föreningens tolkning av 12 § renhållningsordningen och att angivet uttalande av föredragande borgarrådet om ambitioner om framtida utveckling kan ligga till grund för tolkning av bestämmelsen. Föreskriften skall tolkas enligt sin ordalydelse. Formuleringen "skapa möjlighet för sortering" kan sålunda inte ges den av föreningen påstådda innebörden om skyldighet att inrätta soputrymme. Bestämmelsen i 12 § renhållningsordningen innebär att fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare har en skyldighet att skapa möjlighet för sortering av vissa avfalls slag. Sådan möjlighet kan beroende på hur de faktiska förhållandena i det enskilda fallet ser ut skapas på olika sätt. Riksdagen har med stöd av 8 kap. 7 § st 1 regeringsformen genom lag – 15 kap. 9 § miljöbalken – bemyndigat regeringen att genom förordning meddela närmare föreskrifter om hanteringen av avfall och att överlåta den normgivningsmakten till kommunerna. Genom avfallsförordningen har regeringen i 14 och 17 §§ bemyndigat kommunerna att genom kommunfullmäktige meddela närmare föreskrifter om hanteringen av hushållsavfall och föreskrifter om att vissa slag av avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall. Begreppet hantering av avfall definieras i 15 kap. 3 § miljöbalken som en verksamhet eller åtgärd som utgörs av insamling, transport, återvinning och bortskaffande av avfall. Den EG-rättsliga definitionen av begreppet insamling innefattar uppsamling, sortering och blandning av avfall för vidare transport och har den innebörden i miljöbalkens definition (prop. 1997/98:45, del 2, s 185). Sålunda kan kommuner genom en renhållningsordning meddela bindande föreskrifter som har karaktären av normer (lagrådets yttrande, a prop s 482). Renhållningsordningens föreskrifter är sålunda bindande för fastighetsinnehavare och nyttjanderättshavare i den mening som avses i 2 § renhållningsordningen och gäller vidare bl.a. det hushållsavfall som uppkommer vid nyttjandet av mark och byggnad för bostadsän-

damål oberoende av slag av fastighet. Det föreligger således erforderligt bemyndigande för staden att genom renhållningsordningen meddela bindande föreskrifter på det sätt som skett beträffande sortering av vissa slag av hushållsavfall (grovavfall, farligt avfall, elavfall, kasserade kylskåp och frysar samt batterier). Innebörden av 12 § renhållningsordningen är att hushållens grovavfall före transport till behandlingsanläggning skall sorteras i en brännbar och en icke brännbar fraktion och att det från grovavfallet skall sorteras ut farligt avfall, elavfall, kylmöbler och batterier. Regeringen har med stöd av bemyndigande i 15 kap. 19 § miljöbalken genom 19 § avfallsförordningen föreskrivit att brännbart avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall. Regeringen har vidare med stöd av bemyndigande i 15 kap. 20 § miljöbalken genom 9 och 10 §§ i förordning om deponering av avfall föreskrivit förbud mot att deponera utsorterat brännbart avfall samt förbud mot att deponera organiskt avfall. Förbudet mot att deponera organiskt avfall träder i kraft den 1 januari 2005. Vidare framgår av avfallsförordningen att elavfall skall hanteras på särskilt sätt och att kasserade kylmöbler skall förvaras skilt från annat avfall så att avfallet kan tas om hand särskilt. Av förordning om batterier framgår att kasserade batterier inte får ingå eller förvaras tillsammans med annat avfall. Enligt a prop s. 195 innebär bemyndigandet i 15 kap. 19 § miljöbalken en möjlighet att föreskriva om sortering av avfall av återvinnings- eller återanvändnings-skäl eller av andra hälso- eller miljöskäl. Bemyndigandet innebär även möjlighet att meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för ändamålet. Med stöd av det bemyndigandet har regeringen genom avfallsförordningen bemyndigat kommunerna att meddela sådana föreskrifter. I a prop a st anges vidare att "genom föreskrifter om källsortering underlättas återvinning och bortskaffande av avfallet. Detta gäller exempelvis i sådana fall där föreskrifter om förbud mot deponering av brännbart avfall har meddelats enligt 20 §." Som ovan anförts har regeringen meddelat sådant förbud. Bestämmelsen i 12 § renhållningsordningen uppfyller således det syfte som ligger bakom bemyndigandet i miljöbalken. Renhållningsordningen strider sålunda inte mot lag i nu aktuellt hänseende på det sätt föreningen påstår. Genom aktuell lagstiftning framgår vidare att bl.a. utsortering av avfall är ett angeläget allmänt intresse och att erforderlig intresseavvägning skett i det att kommunerna bemyndigats att meddela generella bindande normer för hanteringen av hushållsavfall. Med hushållsavfall avses enligt 15 kap. 2 § miljöbalken sådant avfall som kommer från hushåll samt därmed jämförligt avfall från annan verksamhet. "I enlighet med gällande rätt bör begreppet hushållsavfall ges en sådan omfattning att det svarar mot det behov av borttransporterat avfall som regelmässigt

uppkommer vid nyttjande av mark och byggnad för bostadsändamål", (a prop s. 185). Den omständigheten att fastighetsägaren inte själv direkt har producerat hushållens avfall saknar självständig betydelse. Renhållningsansvaret bygger på offentligrättsliga föreskrifter. Föreningens påstående att fastighetsägarna inte svarar för hushållens avfall synes bygga på civilrättsliga resonemang. Den civilrättsliga regleringen saknar relevans för den offentligrättsliga renhållningslagstiftningen. Genom 1972 års kommunala renhållningslag infördes skyldighet för kommunerna att ombesörja bortforsling av bl.a. hushållsavfall. När 1979 års renhållningslag infördes var en av grundtankarna att genom decentralisering av beslutanderätt till kommunerna göra renhållningsverksamheten mer rationell och anpassad till lokala förhållanden. Genom kommunernas renhållningsordningar kom kommunernas och kommuninvånarnas rättigheter och skyldigheter i fråga om bortforsling av avfall att regleras i allt väsentligt. I förarbetena till 1979 års renhållningslag finns ingenting som ger stöd för att fastighetsinnehavarens ansvar för hushållsavfall som uppkommer inom fastigheten därigenom kom att upphöra. Kommunernas rätt att själva bestämma om renhållningen anges i förarbetena vara ett utflöde av den s.k. kommunala förordningsmakten (prop 1978/79:205 s. 16). I specialmotiveringen till 7 § i 1979 års renhållningslag anges att fastighetsinnehavaren är skyldig att överlämna avfallet i fråga till kommunen för bortforsling och slutligt omhändertagande. Av specialmotiveringen till 9 § framgår att kommunen genom renhållningsordning kan ge föreskrifter om hur bortforslingsverksamheten skall vara anordnad. Kommunen kan som exempel ge föreskrifter om var avfallet skall tillhandahållas för avhämtning (a prop s. 23 ff). Genom att upplåta fastigheter för bostadsändamål följer med nödvändighet att hushållsavfall uppkommer i fastigheten. För att kunna fungera för det med upplåtelsen avsedda ändamålet – som bostad – måste det sålunda finnas erforderliga möjligheter för hushållen att kunna göra sig av med hushållsavfallet. Redan genom att upplåta byggnad för bostadsändamål uppkommer ansvar på fastighetsinnehavaren att tillse att hushållen kan lämna avfallet på sätt som innebär att en kommun kan fullgöra sin bortforslingsskyldighet. Detta följer, utöver av vad som anförts, bl.a. av den grundläggande skyldigheten att förvalta flerbostadsfastigheten så att kraven på sundhet, ordning och skick uppfylls och att olägenheter för människors hälsa och miljön inte uppkommer. Även i övrigt skall de krav uppfyllas som bör ställas på en tillfredsställande fastighetsförvaltning (exv prop 1976/77:151 s. 52). Det får med dagens krav på standard anses inbegripa ansvar för att avfallshanteringen fungerar i flerbostadsfastigheten. Beträffande den civilrättsliga regleringen, vilken i och för sig saknar relevans för

målet, hämtar den sitt innehåll i aktuellt avseende från såväl byggnadslagstiftningen som hälsoskyddslagstiftningen och miljöretten. Följden torde bli att fastighetsinnehavare genom upplåtelsen anses åta sig att gentemot hushållen tillhandahålla erforderlig avfallshantering i fastigheten.

DOMSKÄL

Enligt 10 kap. 8 § kommunallagen skall ett överklagat beslut upphävas, om

1. det inte har tillkommit i laga ordning,
2. beslutet hänför sig till något som inte är en angelägenhet för kommunen eller landstinget,
3. det organ som har fattat beslutet har överskridit sina befogenheter, eller
4. beslutet strider mot lag eller annan författning.

Första stycket punkterna 3 och 4 gäller inte beslut enligt 8 kap. 5 § tredje stycket. Något annat beslut får inte sättas i det överklagade beslutets ställe.

I 15 kap. miljöbalken (1998:808) regleras frågor om hantering av avfall och producentansvar. Enligt 15 kap. 1 § avses med avfall varje föremål, ämne eller substans som ingår i en avfallskategori och som innehavaren gör sig av med eller avser eller är skyldig att göra sig av med. Regeringen meddelar föreskrifter om avfallskategorier. Enligt 15 kap. 2 § avses med hushållsavfall avfall som kommer från hushåll samt därmed jämförligt avfall från annan verksamhet. Av 15 kap. 11 § framgår att det i varje kommun skall finnas en renhållningsordning, som skall innehålla regler om avfallshanteringen, samt en avfallsplan. Enligt 15 kap. 9 § medges regeringen att meddela närmare föreskrifter om hanteringen av avfall. Regeringen får överlåta åt kommunerna att meddela sådana föreskrifter. Enligt 15 kap. 19 § får regeringen, om det behövs av återanvändnings- eller återvinningsskäl eller andra hälso- eller miljöskäl, meddela föreskrifter som innebär att ett visst slag av avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall samt meddela de ytterligare föreskrifter som behövs för ändamålet. Regeringen får överlåta åt en myndighet eller åt kommunerna att meddela sådana föreskrifter.

Enligt 14 § avfallsförordningen (2001:1063) får kommunfullmäktige meddela närmare föreskrifter om hanteringen av hushållsavfall. Enligt 17 § får kommunfullmäktige meddela föreskrifter om att vissa slag av avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall. Kommunfullmäktige får i fråga om förvaring och transport av avfall meddela föreskrifter om vilka ytterligare åtgärder som behövs av återanvändnings- eller återvinningsskäl eller andra hälso- eller miljöskäl.

I 12 § i den föreslagna renhållningsordningen för Stockholms kommun 2002-2005 anges att varje fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare skall skapa möjlighet för sortering av avfallsslag enligt 13-17 §§ (grovavfall, farligt avfall, elektriska och elektroniska produkter, kasserade kylskåp och frysar och batterier). Det utsorterade avfallet skall transporteras bort från fastigheten så ofta att olägenhet för människors hälsa eller miljön inte uppkommer.

Enligt 17 kap. 20 § 3 st plan-och bygglagen (1987:10) skall, till byggnader som har uppförts före den 1 juli 1977 eller för vilka byggnadslov har beviljats före nämnda dag, höra sådana

anordningar som skäligen kan fordras för att åstadkomma godtagbara arbetsförhållanden för dem som hämtar avfall från byggnaden.

Enligt 2 kap. 18 § regeringsformen (1974:152) är varje medborgares egendom tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Den som genom expropriation eller annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom skall vara tillförsäkrad ersättning för förlusten. Sådan ersättning skall också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen skall bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Länsrätten gör följande bedömning.

Inledningsvis antecknas att länsrätten enligt 10 kap. 10 § kommunallagen inte kan beakta vad föreningen anfört i skrivelse den 7 januari 2004 om att kommunen har överskridit sina befogenheter i och med antagandet av 7 § renhållningsordningen gällande fastighetsinnehavares informationsskyldighet, eftersom denna omständighet återopats först efter klagotidens utgång.

Föreningen har i överklagandet gjort gällande att ifrågavarande beslut strider mot miljöbalken, plan- och bygglagen och regeringsformen och att kommunen har överskridit sina befogenheter. Föreningen har härvid bl.a. anfört att kommunen inte kan ålägga alla ägare av flerfamiljshus att avsätta och utrusta utrymmen för sopsortering och att fastighetsägare inte har något ansvar för att ta hand om bostadsrättshavares eller hyresgästers sopor.

Bestämmelserna i 10 kap. 8 § KL anger uttömmande vilka grunder som kan medföra att ett beslut upphävs. Länsrätten kan därmed inte bedöma lämpligheten eller skäligheten i beslutet. Fråga i målet är således om kommunfullmäktige i Stockholms stad har överskridit sina befogenheter genom att anta förslag till renhållningsordning med avfallsplan 2002-2005 den 17 november 2003 eller om beslutet strider mot lag eller annan författning. Först kan konstateras att det i målet är fråga om prövning av offentligrättslig reglering, som till skillnad från privaträtten behandlar reglerna om de offentliga subjektens (främst statens och kommuner-

nas) organisation och verksamhet samt deras förhållande inbördes och till medborgarna. Miljöbalken inleds med bestämmelser som anger målen. Det övergripande målet – som anges i 1 kap. 1 § miljöbalken – är att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. Miljöbalken innehåller vidare bestämmelser gällande hur man skall uppnå målen.

I 15 kap. miljöbalken medges regeringen att meddela närmare föreskrifter om hanteringen av avfall samt att överlåta åt kommunerna att meddela sådana föreskrifter. Genom avfallsförordningen har regeringen i 14 och 17 §§ bemyndigat kommunerna att genom kommunfullmäktige meddela närmare föreskrifter om hanteringen av hushållsavfall och föreskrifter om att vissa slag av avfall skall förvaras och transporteras bort skilt från annat avfall. Kommunfullmäktige har genom det överklagade beslutet antagit förslag till en renhållningsordning vari anges i 12 § att fastighetsinnehavare eller nyttjanderättshavare skall skapa möjlighet för sortering av avfallsslag enligt 13-17 §§ (grovavfall, farligt avfall, elektriska och elektroniska produkter, kasserade kylskåp och frysar och batterier). Det utsorterade avfallet skall transporteras bort från fastigheten så ofta att olägenhet för människors hälsa eller miljön inte uppkommer. Mot bakgrund av det övergripande syftet med miljöbalken och att det är kommunfullmäktige i Stockholms stad som rätteligen har antagit ifrågavarande renhållningsordning finner länsrätten att kommunen inte har överskridit sina befogenheter såsom föreningen gör gällande.

Härefter kvarstår frågan om den antagna renhållningsordningen till sitt innehåll strider mot lag eller annan författning. Föreningen har gjort gällande att renhållningsordningen innehåller ett krav på att fastighetsinnehavare kan komma att behöva ta i anspråk en del av befintlig byggnad samt ett nytt åliggande för fastighetsinnehavare att ta hand om hyresgästers och bostadsrättshavares avfall. Vad gäller krav på ombyggnation av utrymme i byggnad kräver en sådan stöd i plan- och bygglagen och kan inte regleras i renhållningsordningen. Ordalydelsen i renhållningsordningen kan enligt länsrätten inte heller ges den av föreningen anförda innebörden. Den utformning bestämmelsen fått ger inte befogenhet till ianspråkstagande av fastighetsutrymme som föreningen påtalat. Renhållningsordningen strider inte heller mot plan- och bygglagen. Vad avser den åberopade grunden avseende fastighetsinnehavares avfallsansvar finner länsrätten att föreningen resonerar kring fastighetsägaransvaret i ett civil-

rättsligt perspektiv. Den offentlighetsrättsliga regleringen skall avvägas mot äganderättsskyddet i grundlagen. Inskränkningar får ske när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. I det här hänseendet väger det allmänna intresset av ett starkt hälso- och miljöskydd tillsammans med främjandet av en hållbar utveckling särskilt starkt. I de åberopade rättsfallen från Regeringsrätten – RÅ 1996 ref 44 och RÅ 2000 ref 49 – bedömer länsrätten att det var fråga om åberopande av väsentligt svagare allmänna intressen än vad som gäller vid länsrättens prövning nu. Med hänsyn till att inskränkningarna ursprungligen har beslutats genom lag strider dessa inte mot lag. Inte heller finns det grund för att anse att renhållningsordningen skulle strida mot någon annan författning. Vad föreningen anfört föranleder ingen annan bedömning. Överklagandet skall således avslås.

DOMSLUT

Länsrätten avslår överklagandet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (Dv 3109/1a).

Allan Johansson
rådman

nz

I avgörandet har även deltagit särskilda ledamöterna Curt Riberdahl och Karl Pfeifer.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Bilaga

Den som vill överklaga kammarrättens avgörande skall skriva till Regeringsrätten. Skrivelsen ställs alltså till Regeringsrätten *men skall skickas eller lämnas till kammarrätten.*

Överklagandet skall ha kommit in till kammarrätten *inom tre veckor* från den dag då klaganden fick del av beslutet. Tiden för överklagande för det allmänna räknas dock från den dag beslutet meddelades.

För att ett överklagande skall kunna tas upp i Regeringsrätten fordras att *prövningstillstånd* meddelas. Regeringsrätten lämnar prövningstillstånd om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas eller om det föreligger synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att grund för resning föreligger eller att målets utgång i kammarrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Om prövningstillstånd inte meddelas står kammarrättens beslut fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Regeringsrätten varför man anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande skall undertecknas av klaganden eller dennes ombud och innehålla:

1. den klagandes namn, personnummer/organisationsnummer, yrke, postadress och telefonnummer. Dessutom skall adress och telefonnummer till arbetsplatsen och eventuell annan plats där klaganden kan nås för delgivning lämnas om dessa uppgifter inte tidigare uppgetts i målet. Om någon person- eller adressuppgift ändras är det viktigt att anmälan snarast görs till Regeringsrätten
2. det beslut som överklagas med uppgift om kammarrättens namn, målnummer samt dagen för beslutet
3. de skäl som klaganden vill åberopa för sin begäran om att få prövningstillstånd
4. den ändring av kammarrättens beslut som klaganden vill få till stånd och skälen härför
5. de bevis som klaganden vill åberopa och vad han/hon vill styrka med varje särskilt bevis

Om sista dagen för överklagande infaller på en lördag, söndag eller helgdag, midsommar-, jul- eller nyårsafton, räcker det att skrivelsen kommer in nästa vardag.